

AMİSOS / AMISOS

Cilt/ Volume 7, Sayı/ Issue 12 (Haziran/ June 2022), ss./ pp. 121-138
ISSN: 2587-2222 / e-ISSN: 2587-2230
DOI: 10.48122/amisos.1124547

Özgün Makale / Original Article

Geliş Tarihi/ Received: 01. 06. 2022
Kabul Tarihi/ Accepted: 10. 06. 2022

GELENEKSEL BİTLİS EVLERİNDEN FİKRİ KIZILKAYA EVİ KORUMA PROJESİ HAKKINDA BİR ARAŞTIRMA

A STUDY ABOUT PRESERVATION PROJECT FOR FİKRİ KIZILKAYA HOUSE, ONE OF THE TRADITIONAL BİTLİS HOUSES

Şahabettin ÖZTÜRK*

Öz

Bitlis kent yerleşiminde, derelerin parçalara bölünerek oluşturduğu çok eğimli vadilerin yamaçlarında mahallelerin kurulduğu görülür. Mahalle aralarında cadde ve sokak boyunca ayrıık nizamda tek, iki ve nadir olarak üç katlı olarak kagir yapı tekniğinde geleneksel sivil mimari yapıları inşa edilmiştir. Bitlis konut mimarisi özelliğinde inşa edilen Fikri Kızılkaya Evi, oldukça engebeli bir arsa üzerinde yer almaktadır. Yapı, 2011 Van Depremi'nden Bitlis şehir merkezinde, olumsuz etkilenen Bitlis şehir merkezindeki tek orta hasarlı yapı olarak tespit edilmiştir. Fikri Kızılkaya Evi'nin XX. yüzyılın başında inşa edildiği düşünülmektedir. Yapı, mimarisi özgün halinde iki katlı düz toprak damlı plan tipinde yöresel Bitlis küfeki taşından ayrıık nizamda inşa edilmiş, tescilli bir yapıdır. Son otuz yıl içerisinde evin zemin ve üst katlarında, özgün mimari dokusuna aykırı bazı yapısal değişiklikler mülk sahipleri tarafından yapılmıştır. Şehir merkezinde yer alan Bitlis Fikri Kızılkaya Evi'nin yapısal ve çevresel sorunlarını çözmek üzere, rölöve, restitüsyon ve restorasyon proje çalışmaları Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın katkıları ile 2012 yılında tamamlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Geleneksel Bitlis Mimarisi, Düz Toprak Dam, Hayat, Tono, Küfeki Taşı.

* Doç. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü Restorasyon Anabilim Dalı Başkanlığı Zeve Kampüsü, Van/Türkiye. E-posta: sahozturk13@gmail.com ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-6979-3342>

Abstract

Bitlis's urban settlement is seen as quarters placed on steep slopes of sectioned coves which were formed by dividing streams. One-storey, double-storeys and sometimes triplex detached traditional civil architectural structures made with masonry building technique had been built along with alleys and streets among quarters. Fikri Kızılkaya House that was built with the feature of Bitlis's residential architecture, is located on a quite steep and uneven land. Being observed as the only negatively affected building, carrying medium damage by Van Earthquake of 2011 in Bitlis city center, Fikri Kızılkaya House is thought to be built in early XX. century. The building was registered as detached, double-storey, in the flat soil roof-plan type, made out of local Bitlis limestone in its' original status. The survey, restitution and restoration project works for solving structural and peripheral problems of Bitlis Fikri Kızılkaya House which is located in the city center has been completed in the year of 2012 with Ministry of Culture and Tourism's contributions.

Keywords: Traditional Bitlis Architecture, Flat Soil Roof, Veranda, Vault, Limestone.

Giriş

Doğu ile Güneydoğu Anadolu Bölgeleri arasındaki yol güzergâhında her zaman bir kilit noktası gibi duran ve daima stratejik önemi bulunan Bitlis'in tarihi çok eskilere uzandığı bilinmektedir. 1655'te Bitlis'i ziyaret eden Evliya Çelebi, içkale ve aşağı varoş kalesi içinde (şehri kuşatan dışkale) toplam 17 mahalleye dağılan 5000 bina (ev) bulunduğunu, bu evlerin üzeri toprak örtülü düz toprak dam, bahçeli ve çoğunun bitişik nizamda yapılar olduğunu belirtmektedir.¹

Bitlis, XVIII-XIX. yüzyıllarda batılı gezginlerin oldukça ilgisini çekmiştir. Bu yöreye uğrayan seyyahların çok ayrıntılı ve yeterli olmasa da eserlerinde, şehirden sık sık bahsettikleri görülmektedir. XIX. yüzyılın sonlarında kente gelen bazı seyyahlar, burada 6000 ev bulunduğunu belirtirlerken, XX. yüzyılın başlarına ait Rus kaynaklarında ev sayısı için 5100 rakamı verilmektedir. Birinci Dünya Savaşı yıllarında iyice azalan kent nüfusu 1927'de 9.050'ye düşmüş ve şehir eski önemini yitirmiştir.² Bitlis'te eski kent dokusunun hep arazinin coğrafi yapısına göre şekillendirildiği bir gerçektir.

Res. 1, 2: Bitlis Şehir Merkezi Genel Görünüşleri (Ş. Öztürk)

Bugünkü Bitlis yerleşim dokusuna bakıldığında, ortada derelerin parçalara bölerek oluşturduğu çok eğimli vadilerin ve dik tepelerin yamaçlarında mahallelerin dağıldığı görülür. Bazen sokak, evlerin altından geçirilen kemerli (Akıt) bir açıklıkla devam ettirilmiştir.³

¹ Çelebi 1986, 485-487.

² Tuncel 1992, 225-228.

³ Öztürk ve diğ. 1996, 102-129.

Kıvrılarak uzanan dar ve derin bir vadide, günün her saati toprağın rengini alarak adeta doğayla bütünleşen Bitlis kent yerleşiminde, bugün de her şeye rağmen kimlikli bir mimari kendisini hissettirmektedir. Genellikle yüksek bir duvarın sokaktan ayırdığı, dışa kapalı, fakat o ölçüde içe doğru özgür ve özgün bir mimari anlayışı yansıtan Bitlis evleri, kesme taştan inşa edilmiştir (Res. 1, 2).

Özellikle son yıllarda hızla değişen hayat şartları, sosyal yapı, betonarmenin yaygınlaşması gibi sebeplerle bu güzide mimarlık eserlerinin birçoğu kaderine terk edilmiş; bakımsızlıktan yıkılma durumuna gelmiş ya da tamamen yıkılıp kaybolmuştur. Şehirde farklı inançlara sahip halkın, çoğu mahallede birlikte yaşadıkları gözlenmektedir.⁴ Evlerin dış mimarilerinde de, ileride görüleceği gibi, cephelere yerleştirilen kitabelerin dışında yapıya akseden belirgin bir fark göze çarpmamaktadır.⁵

Şehir merkezinde bulunan konutların, gerek arsalarının yetersiz olması, gerekse kimi alt katların dükkân olarak değerlendirilmesi sebebiyle bahçelerinin bulunmamasına karşılık, mahalle aralarındaki evlerde, çok eğimli arsaların bir bölümü teraslar halinde düzlenerek bahçeye ayrılmıştır. Günümüzde sayıları 250 ile 300 arasında olan geleneksel evlerin proje ve onarım çalışmaları bazı kurum-kuruluş ve özel mülk sahipleri tarafından yapılmaktadır.

Res. 3, 4: Fikri Kızılkaya Evi Hayat (Avlu) Genel Görünüşleri (Ş. Öztürk)

Bitlis sivil mimarisi içerisinde önemli bir yeri olan geleneksel konutlar, Doğu Anadolu Van,⁶ Hakkâri,⁷ Erzurum,⁸ sivil mimari yapısında oldukça farklı mimari özelliklere sahiptir. Bitlis kent yerleşiminin oldukça dik ve engebeli oluşu, kış mevsiminde zaman zaman üç ile beş metre arasında değişen kar yağışı konut mimarisindeki plan, yapıım tekniği ve malzeme özelliğini etkilemiştir. İki katlı Fikri Kızılkaya Evi, Bitlis sivil mimarisinin genel özelliklerini taşıyan konutlardan biridir (Res. 3-6).

Fikri Kızılkaya Evi'nin 2011 Van Depremi'nin olumsuz etkisi altında kalarak, yapısal statik sorunlarını ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda rölöve, restitüsyon ve restorasyon uygulama projeleri Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Mimarlık Bölümü Restorasyon Ana Bilim Dalı Başkanı Doç. Dr. Mimar-Sanat Tarihçisi Şahabettin ÖZTÜRK tarafından yeniden hazırlanmış, Van Kültür Varlıklarının Koruma Bölge Müdürlüğü tarafından onaylanmıştır.

⁴ Akalın 1984, 1-92.

⁵ Sayan ve diğ. 2001, 44-67.

⁶ Öztürk 2018, 491-494.

⁷ Öztürk 2014, 527-530.

⁸ Karpuz 1993, 27-35.

Res. 5, 6: Fikri Kızılkaya Evi ve Hayat (Avlu) Genel Görünüşleri (Ş. Öztürk)

1. Fikri Kızılkaya Evi

Geleneksel Bitlis konut mimarisi özelliğinde inşa edilen Fikri Kızılkaya Evi, Bitlis Merkez Atatürk Mahallesi, Çıkmaz Sokakta, Pafta No: 11, Ada No: 34, Parsel No: 31’de yer almaktadır. Günümüzde zemin kat depo olan konutun üst kat iki farklı aile tarafından kullanılmaktadır. Oldukça engebeli bir topoğrafya üzerinde yer alan yapı, 2011 Van Depremi’nden olumsuz etkilenen, Bitlis şehir merkezindeki tek yapıdır. Konut, depremde orta hasar almıştır.

Yapının zemin katı iç ve dış mimari özellikler bakımından özgün özelliğini korumuş, ancak üst kat ve düz toprak dam olan örtü sistemi yeni eklenen mekânlar ile mimari özelliğini büyük oranda yitirmiştir (Res. 3).

Yapıya ait belgeleme (rölöve) çalışmaları 11-13.09.2012 tarihleri arasında bir ekip ile gerçekleştirilmiştir. Mimari belgeleme/rölöve çalışmasını gerçekleştiren uzman teknik ekip; Murat Adıgüzel, (Restoretör), Canan Yeşilirmak, (Restoretör), Kıyas Tökmeci, (Mimar), Şahabettin Öztürk, (Dr. Mimar, Sanat Tarihçisi)’nden oluşmaktadır. Rölöve çalışmalarında Riegl VZ 400 model 3 boyutlu (3B) lazer tarayıcı ve tarayıcıya kalibre edilmiş Nikon D700 fotoğraf makinesi kullanılmıştır. Lazer tarayıcı lazer ışınının gidiş geliş zaman aralığı ilkesine göre çalışmaktadır.⁹ Elde edilen veriler RİSCAN programında işlendikten sonra pod dosyasına çevrilmiş ve gelen pod dosyası microstation aracılığı ile çizilmiştir (Res. 7).

⁹ Öztürk 2012, 11-60.

Res. 7: Trimble Gx 3D Scanner Görünüşü (Ş. Öztürk)

Fikri Kızılkaya Evi'nin üzerinde veya yazılı belgelerde herhangi bir kitabe mevcut değildir. Evin yapım inşa tarihi hakkında kesin bir bilgi yoktur. Yapı, 20.12.1996 tarih ve 1918 sayılı Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Müdürlüğü tarafından sivil yapı olarak tescil edilmiştir.

Yapının mimari formu, fonksiyonel yapısı, mimari yapım teknikleri ve diğer geleneksel Bitlis evleri ile kıyaslandığında, XIX. yüzyılın sonu ya da XX. yüzyılın başında inşa edildiği düşünülmektedir. Yapıya ait ilk koruma projesi, Kültür ve Turizm Bakanlığı 2007 yılındaki yatırım çalışmaları kapsamında rölöve, restitüsyon ve restorasyon projesi hazırlanarak yapılmış ve bölge kurulu tarafından onaylanmıştır.

Ancak, 2011 yılında Van-Erciş'te 23.10.2011 ve Van Merkez 09.11.2011 tarihlerinde meydana gelen depremlerde yapının statik yapısı kısmen zarar görmüştür.¹⁰ Bu kapsamda yapının yeniden rölöve, restitüsyon ve restorasyon projesi hazırlanmış, hazırlanan projeler bölge kurulu tarafından onaylanmıştır. Yapının mülk sahiplerinin aralarındaki hukuki sorunlardan dolayı Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın sağladığı maddi kaynağa rağmen yapının onarımı başlatılmamıştır.

1.1. 2011 Van Depreminin Yapıdaki Olumsuz Etkisi

2011 yılında Van/Erciş'te 7.2 ve Van merkezde ise oluşan 5.6 büyüklüğündeki iki deprem, Van İl sınırları dışında bir çok komşu şehirde de ciddi bir şekilde etkili olmuştur. Yapılan hasar çalışmaları Bitlis şehir merkezinde tescilli kültür varlığı olan Fikri Kızılkaya Evi, orta hasarlı olarak tespit edilmiştir.

Yapının zemin kat örtüsü yuvarlak ve sivri kemerli tonoz sistemi yapısal analizde herhangi bir yapısal sorun oluşmamıştır. Yapının üst katında son yıllarda ilave edilen muhdes yapı eklerinin yanı sıra ilave edilen iç duvar ve betonarme döşemesi özgün olmayan malzeme ile inşa edilmiştir. Bu kapsamda yapının statik dengesinin bozulması sonucunda özellikle açıklık mekânlarının mesnet rijit noktalarında yapısal olarak orta büyüklüklerde malzeme dökülme, kırılma ve kalın çatlaklar oluşmuştur (Res. 8-14).

¹⁰ Öztürk 2012, 11-60.

Res. 8, 9: Fikri Kızılkaya Evi Üst Kat İç Mekân Hasar Görünüşleri (Ş. Öztürk)

Ayrıca, Fikri Kızılkaya Evi'nin giriş bölümünde yer alan avlunun batı beden duvarı, depremin yanal atılımlarına karşı direnç kırılması sonucunda duvar üzerinde bulunan avlu batı giriş kapısı, niş ve ocak tamamıyla yıkılmıştır. Deprem ile meydana gelen tüm yapısal hasarlar hazırlanan rölöve, restitüsyon ve restorasyon projelerine detaylıca işlenmiştir. Yapı özgün haliyle kâgir ve dolgu duvar tekniğinde inşa edildiğinde onarımlarda ilave çağdaş ve ek malzeme önerilmemiştir. Hasar bölgeleri çevresiyle birlikte konusunda uzman elemanlarca yeniden aynı teknikle onarımın yapılması önerilmektedir (Res. 8-14).

Res. 10, 11: Fikri Kızılkaya Evi Üst Kat İç Mekân Hasar Görünüşleri (Ş. Öztürk)

Res. 12: Fikri Kızılkaya Evi Üst Kat İç Mekân Niş Hasar Görünüşü (Ş. Öztürk)

Res. 13, 14: Fikri Kızılkaya Evi Hayat Beden Duvar Hasar Görünüşleri (Ş. Öztürk)

1.2. Plan

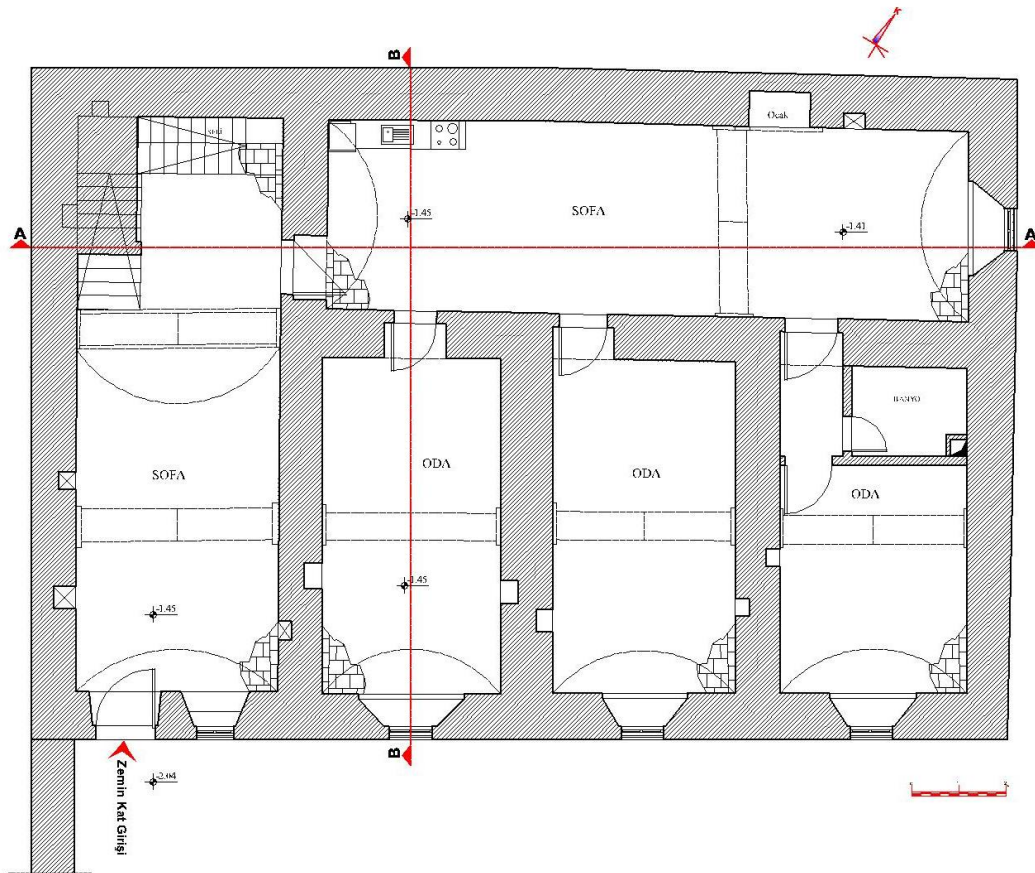
Fikri Kızılkaya Evi, güney-kuzey yönünde oldukça eğimli bir arazi üzerinde kurulmuştur. Yapı, güney cephesinde iki kat kuzey cephesinde ise arazinin topografyasından dolayı tek kat görümüne sahiptir. Evin zemin katının güneybatı köşesinde sonradan aynı malzeme kullanılarak yapıya bitişik inşa edilen hayat giriş taç kapısı yer almaktadır (Res. 15, 16).

Res. 15, 16: Fikri Kızılkaya Evi Hayat (Avlu) Genel Görünüşleri (Ş. Öztürk)

Hayat giriş kapısı beden duvarının iç bölümünde bir ocak nişi yer almaktadır. Fikri Kızılkaya Evi, özgün halinde iki katlı düz toprak damlı yöresel Bitlis küfeki taşından inşa edilmiş, ayırık yapı plan özelliğindedir. Ancak, son otuz yıl içerisinde evin zemin katında yeni iki giriş kapısı değişikliği ve iç bölümde ise bazı plan değişiklikleri yapılmıştır.

Üst katta ise yapı, iki farklı aile tarafından kullanılmasına imkân verecek şekilde, yeni ıslak mekânlar, farklı girişler ve yeni mekânlar özgün yapısına ilave edilerek büyük yapısal değişiklikler yapılmıştır.

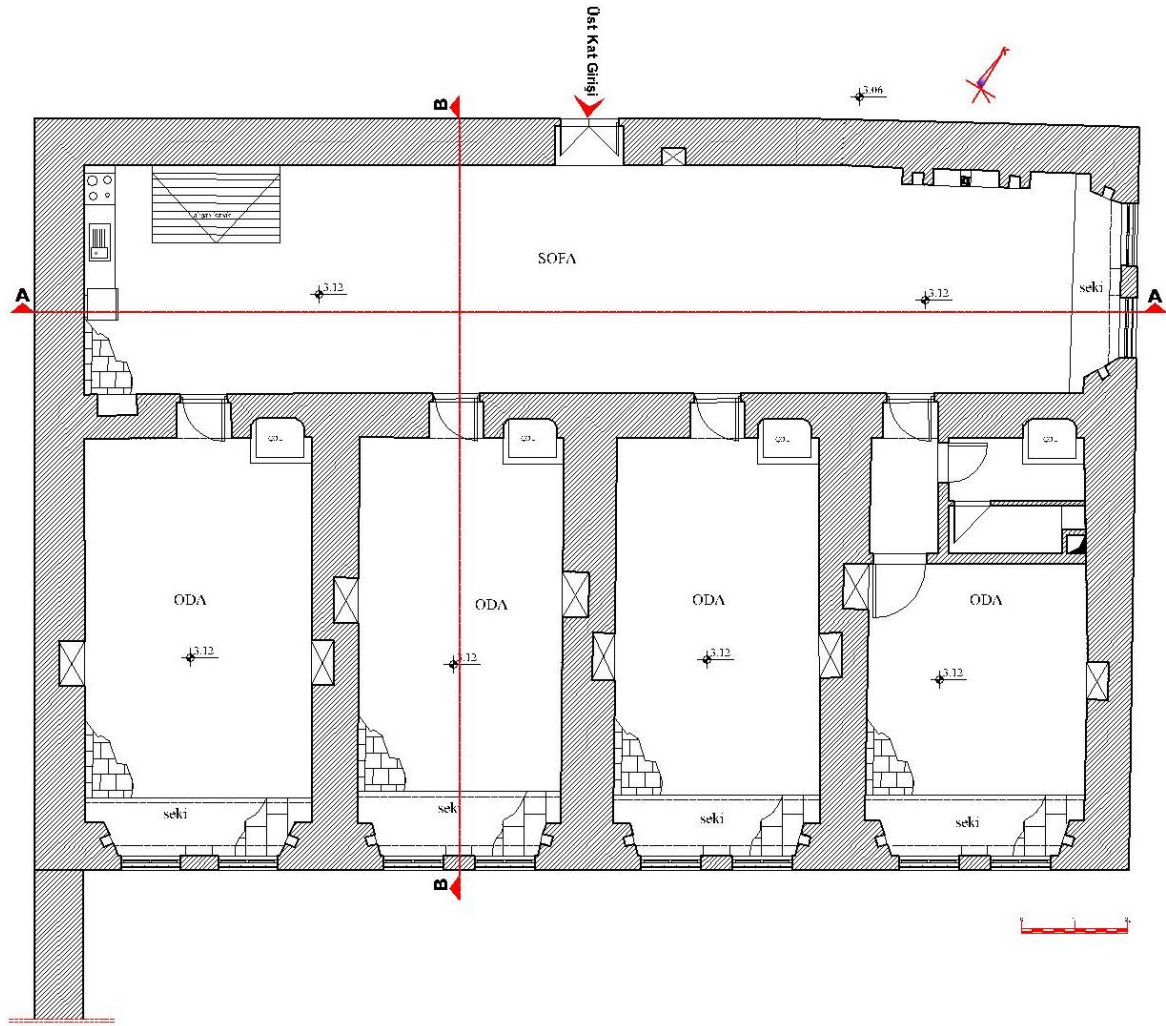
Res. 17: Fikri Kızılkaya Evi Zemin Kat Planı (Ş. Öztürk)

Zemin katın güneybatı köşesinde yer alan 1.26 m. genişliğindeki çift kanatlı ahşap kapı yardımıyla 4.30x12.15 m. ölçülerinde güney kuzey doğrultusunda gelişen dikdörtgen planlı yuvarlak basık tonozlu sofa bölümüne girilir. Sofa, doğu-batı istikametinde yer alan iki sivri kemer ile üç eşit bölüme ayrılmıştır. Sofanın doğu ve kuzey duvarında birer batı duvarında ise iki adet toplam dört adet niş vardır (Res. 17-19).

Res. 18, 19: Zemin Kat Sofa Oda İç Görünüşleri (Ş. Öztürk)

Sofanın güney beden duvarına açılmış bir mazgal pencere yer almaktadır (Res. 17-19). Giriş sofasının doğu duvarının kuzeydoğu köşesinde yer alan tek kanatlı ahşap bir kapı ile iç sofaya girilir. Doğu-batı istikametinde planlanan sofa dikdörtgen planlıdır. Sofanın kuzey beden duvarının doğu bölümünde ise bir ocak ile bir adet niş yerleştirilmiştir. Sofanın 1/3 lük bölümü kuzey-güney yönüne doğru yerleştirilen sivri bir kemer ile desteklenmiştir. Sofanın güney duvarında yer alan üç farklı genişlikteki tek kanatlı kapılarla aynı mimari özelliklere sahip yaklaşık 3.75x715 m. ölçülerinde üç ayrı odaya giriş sağlanır (Res. 17). Odaların üzeri yuvarlak beşik tonoz ile örtülü olup, tonozlar ortadan doğu-batı önünde bir kemer ile desteklenmiştir. Odaların güney beden duvarının ortasında birer mazgal pencere, diğer duvarlarda ise ikişer küçük niş bulunur.

Res. 20: Fikri Kızılkaya Evi Üst Kat Planı (Ş. Öztürk)

Zemin katta yer alan ilk sofanın kuzeybatı köşesinde yer alan 1.36 m. genişliğindeki tek kollu köşede sahanlıklı kesme taş yapılı merdiven yardımıyla üst katın sofasına çıkılır. Merdiven kovasının üzeri portatif ahşap bir kapak ile kapatılır. Sofa, 4.34x19.00 m. ölçülerinde dikdörtgen planlıdır. Sofanın doğu beden duvarı üzerinde iki pencereden oluşmuş, mazgal ve seki oturtmalık bölüm yer almaktadır (Res. 17-20).

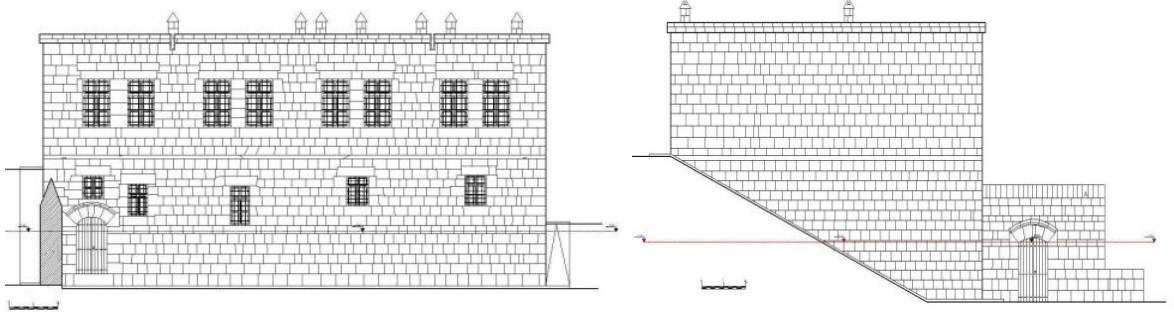
Res. 21, 22: Fikri Kızılkaya Evi Üst Kat Oda ve Sofa İç Mekân Görünüşleri (Ş. Öztürk)

Sofanın kuzey doğusunda beden duvarına gömülü bir dekoratif kitaplık nişi yer alır. Sofanın kuzey duvarının ortasındaki çift kanatlı bir kapı ile zemin kot yüksekliğinden dolayı bahçeye basamakla çıkılır. Sofanın kuzey beden duvarında ve güneybatı köşesinde de birer niş vardır. Sofanın güney duvarı boyunca 0.90 m. genişliğindeki dört adet tek kanatlı ahşap kapı ile yaklaşık 4.00x7.38 m. ölçülerindeki aynı mimari özelliklere sahip dört odaya geçilir. Her odanın güney beden duvarının ortasında yer alan iki düzenekli pencereden oluşmuş oturma sekili mazgal pencereler yer alır.

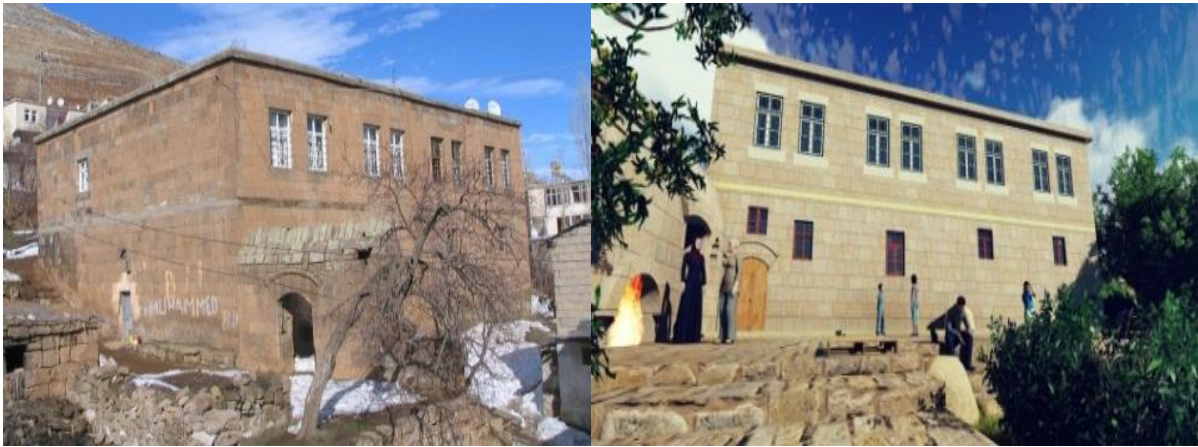
Odaların doğu ve batı duvarlarında karşılıklı olarak yerleştirilmiş iki niş ile kuzey doğu köşesinde duvara gömülü bir çol (Çal-Gusülhane) yerleştirilmiştir. Kuzeydoğu köşesinde yer alan gusülhane bölümü duvar ile kapatılmıştır (Res. 20-22).

1.2. Cepheler

Fikri Kızılkaya Evi, güney cephesi, 20.89 m. uzunluğunda, 9.57 m. yüksekliğindedir. Düz bir alana kurulu cephenin batı köşesinde yuvarlak basık kemerli, köşelerde ise kabarıklı giriş kapısı yer alır. Giriş kapısı üzerinde yaklaşık kare formunda metal ferfojeli bir ışıklık bulunur. Zemin kat cephesinde yer alan dört dikdörtgen formlu pencereden doğudaki iki pencere aynı yatay aks ve ölçülerdedir (Res. 23).

Res. 23, 24: Fikri Kızılkaya Evi Güney ve Batı Cepheleri (Ş. Öztürk)

Cephedeki diğer iki pencere ise farklı ölçü ve farklı yatay aks üzerinde bulunmaktadır. Cephenin üst katında yer alan dikdörtgen formlu ikişer gruplu dörtlü pencereler aynı yatay aks üzerinde ve aynı mimari özelliğe sahiptir. Saçak üzerinde iki adet çörtlen (şoratan) ile yedi adet yonu taştan imal edilmiş baca yardımıyla hareketlenmesinde etkili olmaktadır (Res. 23, 25, 26).

Res. 25, 26: Fikri Kızılkaya Evi Güney ve Batı Cepheleri (Ş. Öztürk)

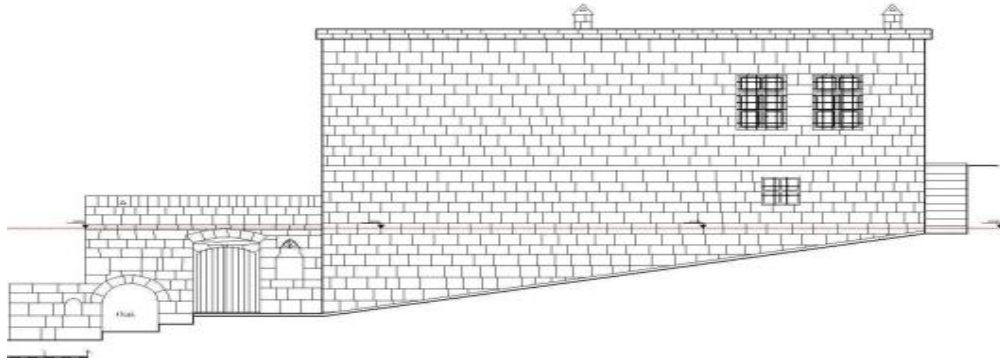
Yapının batı cephesi, 14.19 m. uzunluğunda, 9.39 m. yüksekliğindedir. Cephenin kuzey ve güney köşeleri arasındaki yaklaşık 4.90 m. yükseklik farkı arazi eğimi ile aşılmaktadır. Saçak üzerinde bir çörtlen (şoratan) ile iki adet yonu taştan imal edilmiş baca yer alır (Res. 24, 25).

Res. 27, 28: Fikri Kızılkaya Evi Güneybatı ve Güneydoğu Görünüşleri (Ş. Öztürk)

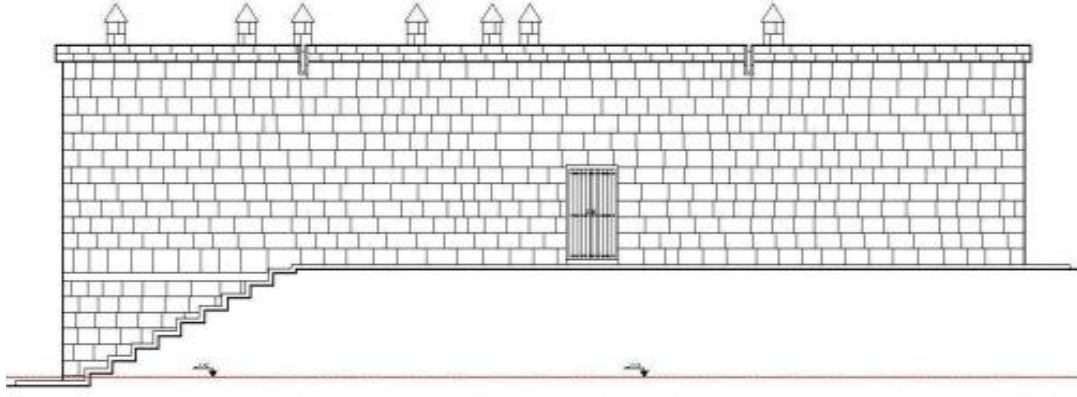
Batı cephesinin güney kısmına sonradan yapılan, çevre ihate duvarına yerleştirilen 1.36 m. genişliğinde çift kanatlı ahşap kapı ile evin hayat (avlu) bölümüne girilir. Kapının üzerinde yer aldığı çevre duvarının iç yüzeyine bir ocak, iki niş yerleştirilmiştir. Batı cephesi oldukça sade ve yalın bir cephe özelliğine sahiptir (Res. 27, 28).

Doğu cephesi, 14.08 m. uzunluğunda, 9.59 m. yüksekliğindedir. Cephenin kuzey ve güney köşeleri arasındaki yaklaşık 2.77 m. yükseklik farkı arazi eğimi ile aşılmaktadır. Saçak ortasında bir çörtlen (şoratan) ile iki adet yonu taştan yapılmış baca yer alır (Res. 29). Doğu cephesinin ihate duvarı üzerinde yer alan 1.36 m. genişliğinde inşa edilen çift kanatlı ahşap kapı yardımıyla evin hayat (avlu) bölümüne giriş sağlanır. Çevre duvarının iç yüzeyine bir ocak, iki niş yerleştirilmiştir. Doğu cephesi zemin katta bir, üst katta ise iki adet pencere ile oldukça sade ve yalın bir cephe özelliğine sahiptir (Res. 19).

Res. 29: Fikri Kızılkaya Evi Doğu Cephesi (Ş. Öztürk)

Kuzey cephesi 20.98 m. uzunluğunda 6.82 m. yüksekliğindedir. Cephenin doğu ile batı köşeleri arasında yaklaşık 2.33 m. kot farkı 10 adet merdiven basamağı ile aşılmaktadır. Cephenin ortasında yer alan düz atkılı çift kanatlı bir kapı bulunur. Oldukça sade yapılı olan kuzey cephesi saçakta iki adet çörtlen ile taştan inşa edilmiş yedi adet baca yer almaktadır (Res. 30).

Res. 30: Fikri Kızılkaya Evi Kuzey Cephesi (Ş. Öztürk)

Fikri Kızılkaya Evi'nin zemin ve üst kat arası 0.15 m. kalınlığındaki ahşap hatıl ile desteklenmiştir. Cepheler 0.15 m. taşıntılı tek kademeli 0.33 m. yüksekliğinde iki sıralı düz bir saçak yardımıyla düz toprak dama geçiş yapmaktadır. Cephelerdeki tüm pencereler metal ferforjeli korkuluklar ile donatılmıştır (Res. 31, 32).

Res. 31, 32: Fikri Kızılkaya Evi Kuzeydoğu ve Güneybatı Görünüşleri (Ş. Öztürk)

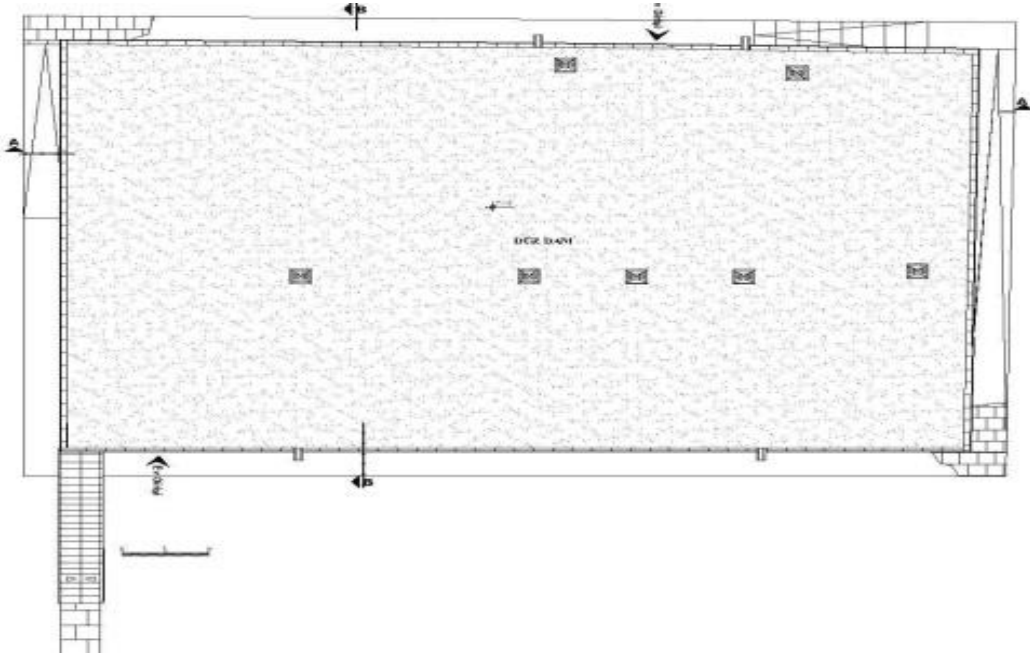
1.3. Düz Toprak Dam

Fikri Kızılkaya Evi'nin örtü sistemi geleneksel bölge Bitlis konut mimarisine uygun olarak düz toprak dam olarak düzenlenmiştir. Düz toprak dam yaklaşık olarak 14.30x21.27 m. ölçülerinde dikdörtgen planlıdır.

Res. 33: Fikri Kızılkaya Evi Güneybatı Genel Görünüşü (Ş. Öztürk)

Fikri Kızılkaya Evi'nin beden duvarları dışa 0.15 m. taşıntılı olarak 0.33 m. yükseklikteki iki sıra düz saçak yardımıyla düz toprak dama geçiş sağlanır. Düz toprak dam üzerinde 0.50x0.50 m. ölçülerinde kare biçimli 0.87 m. yükseklikte kesme taştan imal edilmiş yedi adet baca yer almaktadır (Res. 33, 34).

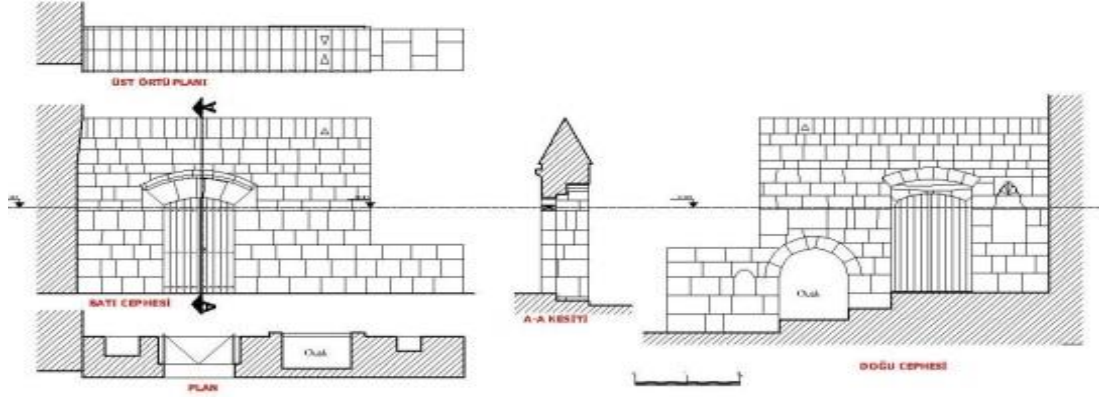
Res. 34: Fikri Kızılkaya Evi Toprak Düz Dam Planı (Ş. Öztürk)

Düz toprak damın eğimi kuzey-güney istikametinde doğu ve batıya doğru % 4 eğimli olarak düzenlenmiştir. Güney ve kuzey saçaklarda yer alan taştan imal edilmiş ikişer adet yekpare çörtten (Şoratan) yardımıyla kar ve yağmur suları dışarıya doğru tahliye edilmektedir. Düzenli olarak yılda ortalama olarak iki kez sonbahar ve ilkbahar mevsimlerinde luğ ya da tap ile sıkıştırılarak düz toprak damın temizlik ve bakımı yapılmaktadır (Res. 33, 34).

1.4. Malzeme ve Yapım Tekniği

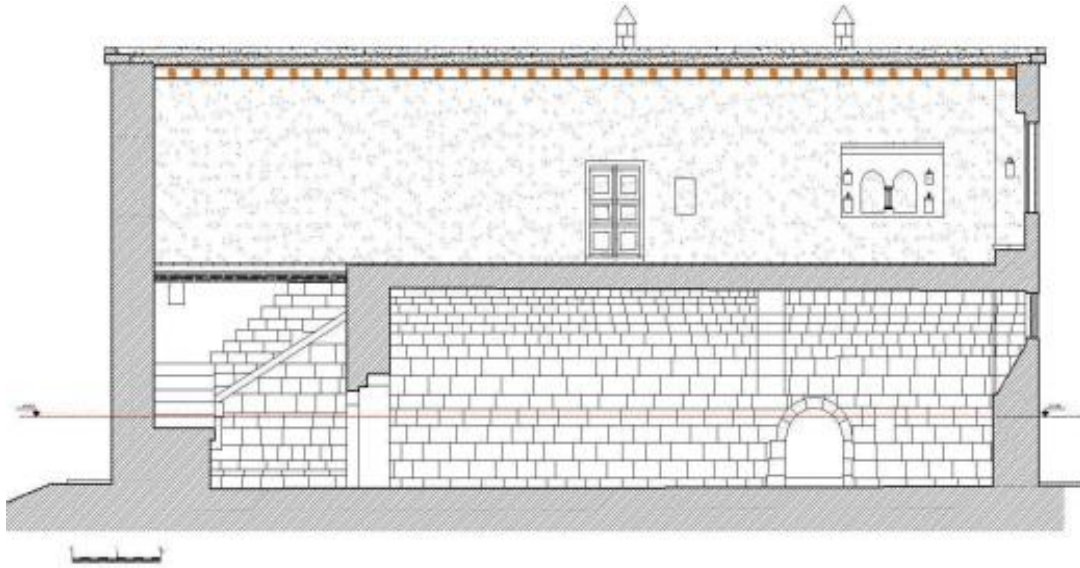
Fikri Kızılkaya Evi'nin inşasında yapı malzemesi olarak; Yonu Taşı, Moloz Taş, Ahşap, Metal ve Toprak malzeme kullanılmıştır. Yapıda kullanılan yöresel taş, Bitlis'in

Hersan Bölgesi'nde geleneksel araç ve gereçler kama çakma yöntemi kullanılarak çıkartılan kütsel taş blokları ustaların el araçları ile yontulup şekillenen yöresel küfeki taşıdır (Res. 35, 36).

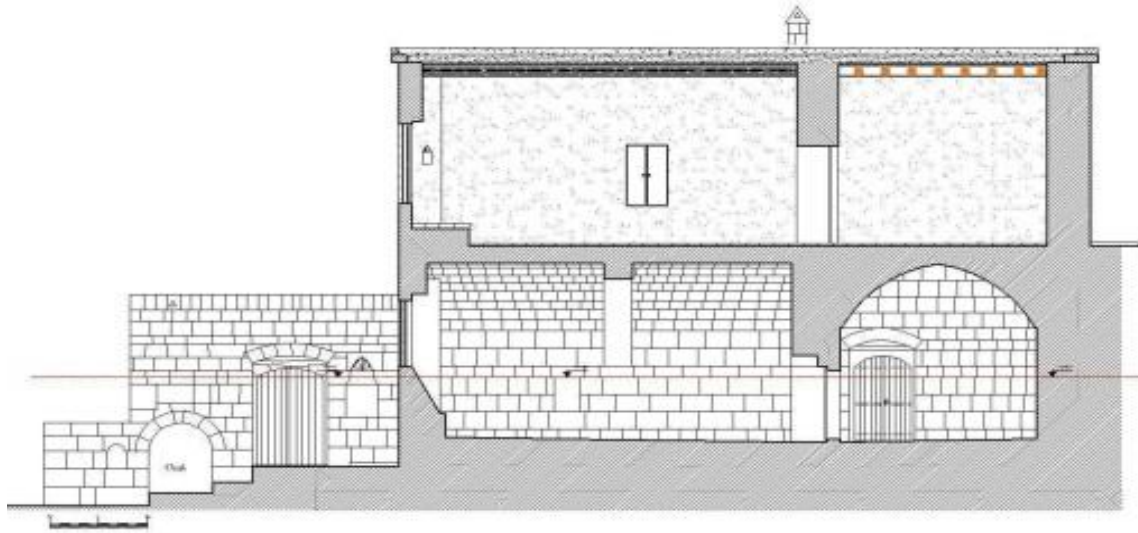
Res. 35: Fikri Kızılkaya Evi Hayat Giriş Kapısı Detayları (Ş. Öztürk)

Yonu Taş; Kapı, pencere söve, lento, kemer, tonoz, zemin kaplaması, tretuvar, pencere oturma sekileri, merdiven, beden duvarı yapımı ve arsa çevre (ihate) duvarı yapımında kullanılmıştır. Kaba Yonu Taşı; Yapının iç duvarlarının yapımında kullanılmıştır. Moloz Taş; Yapının beden duvar, iç bölümünde ve çevre duvarlarında dolgu malzemesi olarak kullanılmıştır (Res. 25-28).

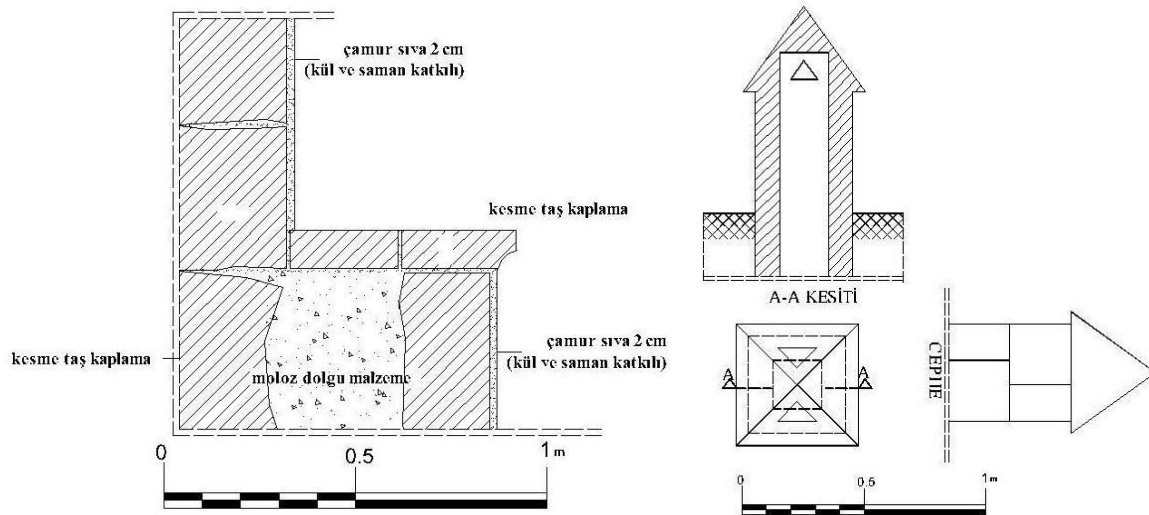
Res. 36: Fikri Kızılkaya Evi A-A Kesiti (Ş. Öztürk)

Ahşap; Yapının tüm kapı ve pencere doğramalarında, duvar hatılında, üst kat merdiven kapağında, üst kat tavan kaplamasında ve düz dam giriş ve merteklerinde kullanılmıştır. Metal; Yapının kapı ve pencere aksamında, aksesuar ve pencere korkuluklarında kullanılmıştır. Toprak; Yapının düz dam yapımında püşürük ve çamur sıva olarak kullanılmıştır (Res. 37, 38).

Res. 37: Fikri Kızılkaya Evi B-B Kesiti (Ş. Öztürk)

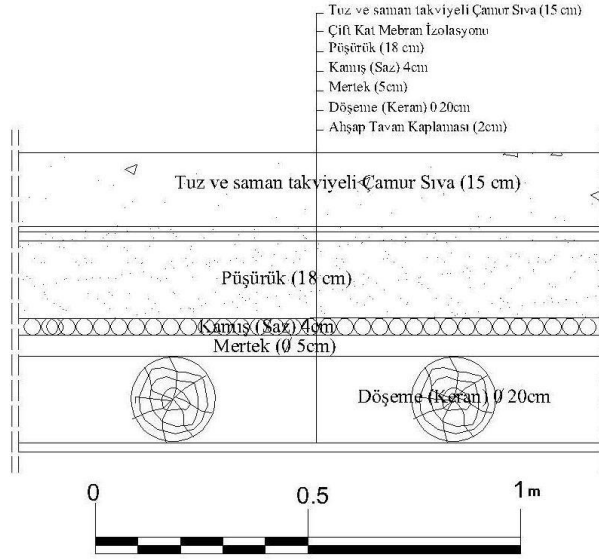
Düz toprak dam inşasında, duvar yapımında ve sıvada kullanılan çorak toprak, kaya tuzu, saman, odun külü ve yeterince temiz su ile çıplak ayakla karılıp iki gün bekletildikten sonra yapıda kullanılır. Yapıda bağlayıcı malzeme olarak saman, kaya tuzu ve odun külü karışımı olan çamur kullanılmıştır.¹¹

Res. 38: Fikri Kızılkaya Evi Seki ve Baca Detayları (Ş. Öztürk)

Fikri Kızılkaya Evi'nin zemin duvarları 1.00 m., üst kat duvar kalınlıkları ise 0.90 m. kalınlığındadır. Zemin katın tüm duvar, kemer ve tonoz yüzeyleri sıvasız, üst katın iç duvar yüzeyleri çorak toprak, saman, kaya tuzu, odun külü katkılı çamur sıva ile sıvalı, sıva üzeri kireç ile badanalıdır (Res. 37-39).

¹¹ Öztürk 2013, 103-122.

Res. 39: Fikri Kızılkaya Evi Toprak Düz Dam Detayı (Ş. Öztürk)

1.5. Süsleme

Fikri Kızılkaya Evi, genel olarak inşa edildiği dönemin mimari özelliklerine uygun olarak son derece yalın bir şekilde inşa edilmiştir. Herhangi bir süsleme unsuruna rastlanmamıştır.

2. Sonuç

Bitlis şehir merkezinde yer alan Fikri Kızılkaya Evi'nin yapısal ve çevresel sorunlarını çözmek üzere, rölöve, restitüsyon ve restorasyon proje çalışmaları Bitlis Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nün katkıları ile tamamlanmıştır. Mülkiyeti özel şahıslara ait olan yapı, gerek form ve gerekse fonksiyon olarak geleneksel Bitlis sivil mimarlık özelliklerine sahiptir. Fikri Kızılkaya Evi'nin 2011 yılı Van Depremi'nin olumsuz etkisi özellikle alt ve üst katlarda oluşan yapısal sorunları çözmek amacıyla 2012 yılında durum tespit mimari ve statik yapısal uygulama projeleri hazırlanmıştır. Ancak mülkiyet sahiplerinin fazla oluşu ve mülkiyet birlikteliği sağlanmaması nedeniyle arada geçen 10 yıllık süreye rağmen uygulama aşamasına geçememiştir. Fikri Kızılkaya Evi'nde Van Depremi'nin akabinde oluşan sorunların çözümü ile ilgili uygulama projesi dışında herhangi bir çalışma yapılmamış ve yapısal tehlike günümüzde devam etmektedir.

Bitlis şehir merkezinde günümüzde sayıları 300 civarında olan tescilli konut mimarisi örneklerinden oluşan yapıların çoklu mülkiyet hakları ve yapıların büyük bölümünün de mülkiyet haklarının özel şahıslarda olması, projelerin uygulamasında teknik sorunlar ve çoklu mülkiyet haklarından dolayı çok ciddi sorunlar yaşanmaktadır. Sürekli ve hızlı bir şekilde değişen ve gelişen Bitlis kent merkezindeki konutların tamamı yöre halkı tarafından kullanılmaktadır. Günümüzde kullanılan bu sivil mimarlık örnekleri değişen aile yapısından dolayı sürekli bölünerek yeni ilavelerle yapının özgün mimarisi ve formuyla pek uyumlu olmayan olumsuz değişikliklere neden olmaktadır. İç mekanda bu değişikliklere neden olan modern gereksinim araçlarının ve tesisat değişikliklerinin olumsuz etkisi ile yapılarda statik açıdan ciddi yapısal sorunlar ortaya çıkmaktadır.

Bitlis kent merkezindeki sivil mimarlık örneklerinin mülkiyet sahiplerinin ya da kiracılarının kullanımından kaynaklı ortaya çıkan yapısal sorunlar 2863 sayılı Kültür Varlıklarını Koruma Kanunu'na aykırı unsurlardır. Yapıda oluşan değişiklikler mülk sahibi ile ilgili kurumlar arasında uzun süreden beri devam eden hukuksal sorunlara ve

çözüksüzlüklere neden olmaktadır. Ayrıca, Bitlis iklim koşulları bakımından özellikle çok kar yağışının olduğu kış aylarında zaman zaman 3.00-5.00 m. arasında değişen yükseklikteki kar yağışında olumsuz etkilenen mimari yapılar özellikle düz toprak damlı olanlardır. Bitlis kent merkezinin oldukça sert ve dik engebeli arazi yapısı yapıların bakım, onarım ve kullanımını zorlamaktadır. Her yıl sorunları çözmek amacıyla Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın proje ve uygulama amaçlı sınırlı sayıda sivil mimarlık örneklerine verdiği asgari maddi destek ise yeterli olmamakla birlikte bazen daha fazla yapının yıpranmasına neden olmaktadır.

Bitlis kent merkezinde oluşan yapısal, idari ve hukuksal kronikleşmiş sorunları çözmek amacıyla tüm kentte bütüncül bir yaklaşım içinde olacak şekilde Bitlis Belediyesi Başkanlığı'nda bir komisyon oluşturulması zorunluluk arz etmektedir. Böylece geçmişte yöresel anonim ustalar tarafından inşa edilen tescilli Bitlis konut mimarisinin bu eşsiz örnek eserlerinin korunmasıyla bu eserlerin gelecek kuşaklara aktarılması sağlanabilir.

Çıkar Çatışması Beyanı

“Geleneksel Bitlis Evlerinden Fikri Kızılkaya Evi Koruma Projesi Hakkında Bir Araştırma” başlıklı makalemiz ile ilgili herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması yoktur ve yazarlar arasında da herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Akalın, B. 1984, *İl Merkezindeki Dini Yapılar, Bitlis İlindeki Mimarlık Yapıtlarıyla İlgili Çalışmalar*, Yıldız Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi Rölöve Restorasyon Anabilim Dalı, (Lisansüstü Bitirme Tezi), İstanbul.
- Çelebi, E. 1986, *Seyahatname, C. III-IV*, Üç Dal Yayınevi: İstanbul.
- Karpuz, H. 1984, *Erzurum Evleri*, Başbakanlık Basımevi: Ankara.
- Sayan, Y.-Öztürk, Ş. 2001, *Bitlis Evleri*, Türk Tarih Kurum Yayınevi: Ankara.
- Öztürk, Ş.-Sayan, Y. 1996, “Bitlis’in Tarihi Evlerine Bir Bakış”, *Van Gölü Çevresi Kültür Varlıkları Sempozyumu Bildirileri*, Van, 102-129.
- Öztürk, Ş. 2013, “Van Gölü Havzası’nda Bat ve Kerpicin Mimaride Kullanımı”, *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 30, 103-122.
- Öztürk, Ş. 2012, *Bitlis Fikri Kızılkaya Evi, Rölöve, Restitüsyon ve Restorasyon Raporu*, Van, 11-60.
- Öztürk, Ş. 2018, *Geleneksel Van Evleri*, Ormat Matbaacılık: Kayseri.
- Öztürk, Ş. 2006, “Geleneksel Şemdinli Evlerinde Bir Örnek “Kayme Konağı””, *Uluslararası Tarihte Hakkâri Sempozyumu*, Ankara, 527-548.
- Tuncel, M. 1992, *Bitlis, DİA., C. VI*. İstanbul, 225-228.